

Resultats de la intervenció arqueològica d'urgència en el carrer de l'Orfeó Català (Santa Coloma de Queralt, Conca de Barberà) 1988

Margarida Genera Monells

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

Í N D E X

- . Introducció: geogràfica.
 històrica.
- . Antecedents de la recerca.
- . ~~/Mapa arqueològic de Santa Coloma/~~
- . Treballs realitzats al carrer
 Orfeó Català.
- . Estudi antropològic.
- . Cronologia.
- . Recull bibliogràfic.

Introducció

El terme de Santa Coloma de Queralt s'estén per una superfície de gairebé 34 km² al nord-est de la comarca de la Conca de Barberà, al límit amb l'Anoia i la Segarra al sector d'altiplans segarrencs (altiplà de Santa Coloma), que constitueixen la capçalera del Gaià, petita conca excavada, molt definida en l'aspecte físic.

En conjunt, es tracta d'un territori força accidentat per la Serra de Codony (789 m.) al sud-oest; la d'Aguiló (811 m.) al nord-oest, i els contraforts de la Serra del Castell de Queralt, al sud-est.

El terme comprèn encara un sector de la capçalera del riu Corb, a ponent, i de la capçalera del Clariana al nord.

El casc urbà de la Santa Coloma actual s'ha anat edificant al voltant del naixement del Gaià (fonts del Gaià), indret que deu haver estat al llarg del temps un lloc adient per a l'establiment humà.

Al sud-est de la població es troba un nou carrer en construcció: el de l'Orfeo Català.

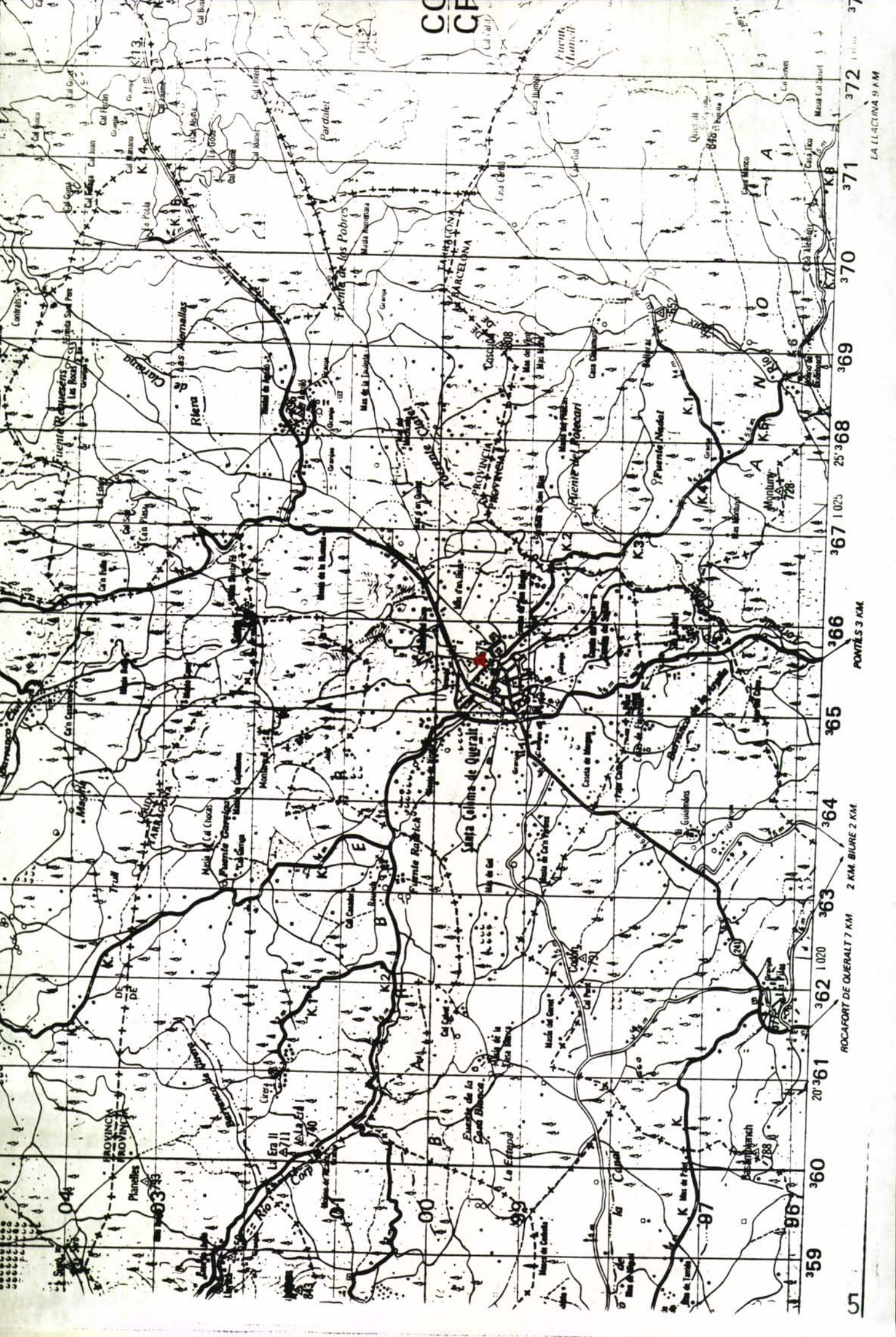
Antecedents

Havent rebut l'avis, a través del Museu Comarcal de Montblanc, en el qual se'ns notificava la troballa de diversos enterraments a la localitat de Santa Coloma de Queralt, el prop passat mes de febrer de 1988 ens vam desplaçar a aquesta localitat per tal d'ampliar la informació rebuda.

Efectivament, es tractava de sis enterraments alineats en direcció nord-sud, aproximadament, a una fondària compresa entre 1 i 1'5 m., situats als dos costats de la rasa oberta en el decurs de la construcció del clavagueram en el carrer Orfeo Català.

En aquella primera visita vam observar que la major part d'esquelets encara es conservaven gairebé complets en posició anatòmica i generalment corresponien a persones adultes.

En algun d'ells hi havia també una llosa. Tanmateix, no vam trobar-hi cap mena d'estructura ni cap material arqueològic que ens pogués permetre determinar la seva cronologia.

CO
CA

LA LLACUNA 9 AM

PONTS 3 KM

ROCAFORT DE QUERALT 7 KM 2 KM BILURE 2 KM

5

Treballs realitzats

Un cop vistes les restes vàrem creure convenient portar a terme una intervenció d'urgència que podem resumir de la següent manera:

- Dibuix dels dos perfils de la rasa.
- Aixecament en planta de cadascun dels sepulcres.
- Fotografia de cadascun d'ells.
- Estudi antropològic de les restes.

Aquests treballs es van efectuar els dies 24, 25 i 26 del mes de febrer de 1988, i vam comptar amb la col·laboració de diverses persones d'aquesta localitat.

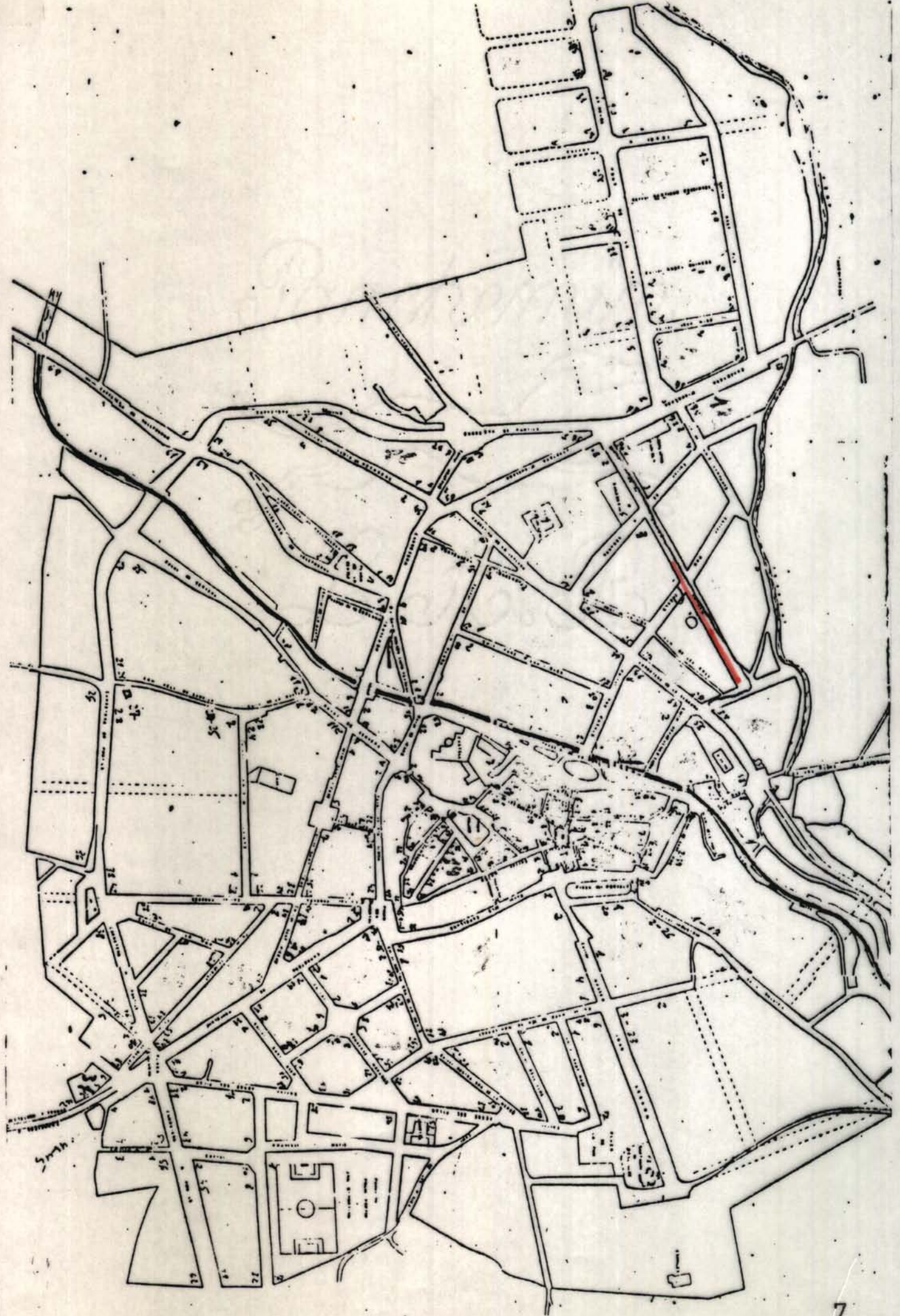
Les set sepultures excavades que contenien les despulles de 8 individus, descrites detalladament en l'informe elaborat al Departament d'Antropologia de la Facultat de Biològiques de la Universitat de Barcelona, varen aparèixer en posició anatòmica orientats en direcció nord-sud.

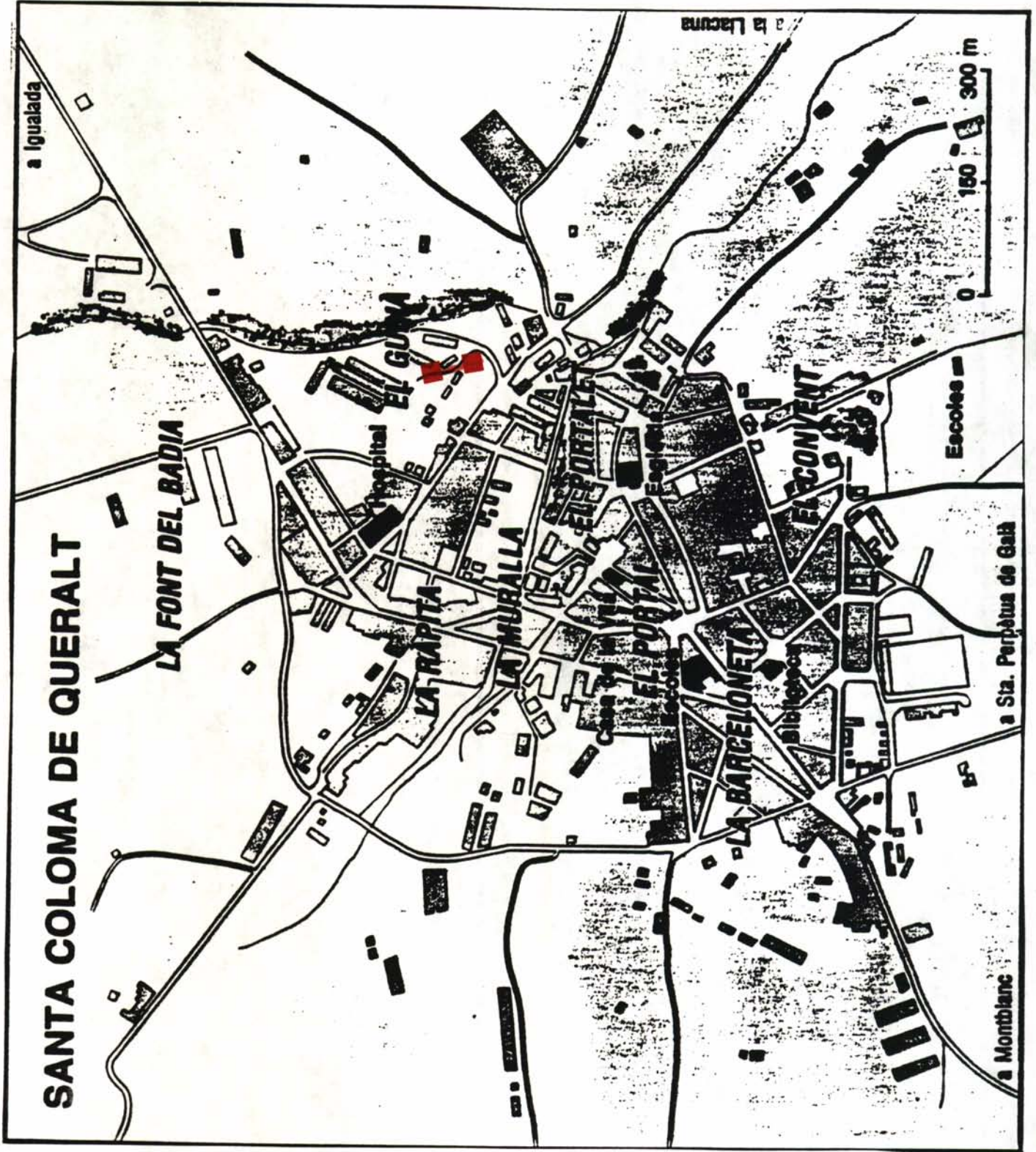
Tot i que varen aparèixer alguns fragments de ceràmica de diverses èpoques entremig del sediment, podem afirmar que no anaven acompanyats de cap mena d'aixovar.

Les restes humanes varen ser col·locades dintre d'una petita fossa excavada en les argiles compactes. Tal com hem dit abans, en alguns casos vàrem observar l'existència d'algunes lloses de gres que recobrien l'individu.

Malgrat que a les nits aquests sepulcres varen ser vigilats, en un moment donat varen desaparèixer la major part dels cranis i alguns ossos dels esquelets, raó per la qual l'estudi no és tan complet com hauria pogut haver estat realment. Només la sepultura núm. 7 es va conservar completa i per tant va poder-se excavar d'una forma molt més minuciosa.

L'esquelet ha estat restaurat en el Centre de Restauració de Sant Cugat del Vallès, i més tard exposat en la mostra "Catalunya restaura".

Cronologia

Ateses les característiques, és molt difícil precisar una cronologia a aquestes restes.

D'una forma molt provisional, les atribuïm a l'època medieval. Trobant-se fora del recinte fortificat de Santa Coloma, i sense estar relacionades amb cap església, pensem que podria tractar-se d'enterraments de l'aljama judaica (que es troba ben documentada a Santa Coloma de Queralt en els segles XI-XIV).

D'altra banda, en aquest mateix indret, s'han localitzat restes del Bronze Final, primera Edat del Ferro, que molt bé podrien correspondre a un poblat molt anterior als enterraments i que no tenen res a veure entre si.

ORFEÓ CATALÀ 88. TOMBA 7. LLOSES.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm.

- Amplada màx. 26 cm.
- Llargada màx. 40 cm.
- Gruix màx. 8,5 cm.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm.

- Amplada màx. 19,1 cm.
- Llargada màx. 33 cm.
- Gruix màx. 5,5 cm.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm. 3

- Amplada màx. 24 cm.
- Llargada màx. 32,8 cm.
- Gruix màx. 9,5 cm.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm. 6

- Amplada màx. 27 cm.
- Llargada màx. 30 cm.
- Gruix màx. 4,7 cm.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm. 1

- Amplada màx. 18 cm.
- Llargada màx. 19,5 cm.
- Gruix màx. 4,5 cm.

Orfeó català 88. Tomba 7. Núm.

- Amplada màx. 14 cm.
- Llargada màx. 36,6 cm.
- Gruix màx. 6,4 cm.

Bibliografia.

- BOSCH GIMPERA, P. : "Prehistòria catalana". Barcelona, 1919, p. 90.
- BOSCH GIMPERA, P. : Revista de la Asociación Artístico-Arqueològica, 1896-98, p. 161.
- DUCH i MAS, J. : "Contribució a l'arqueologia de la vall del Corb (Segarra i Urgell)". Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 1980.
- MUÑOZ, Anna Ma : "Cultura neolítica catalana de los sepulcros de fosa". Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona Barcelona, 1963.
- PALAU RAFECAS, S. : "Notícia arqueològica de la tomba de Les Roques". Recerques.
- PALAU RAFECAS, S. : "Inventari de tombes neolítiques i sepulcres de fosses a les rodalies de Santa Coloma de Queralt. Cementiri neolític del Gubià". Santa Coloma, 1975 (inèdit).
- PEIRET ESTRADA, J.: "Lleidetanes II". Publicacions del Grup d'Intercanvis de Recerques de les Terres de Lleida, 1980.
- SEGURA VALLS, J. : "Història de Santa Coloma, refosa i ordenada en la seva ampliació per J. Segura Lamich". Santa Coloma, 1971.
- VILASECA ANGUERA, S: "El primer sepulcro megalítico de la provincia de Tarragona: la cista dolménica del Bosc del Pla de Sala de Passanant". Ampurias XI, Barcelona, 1949, p. 180.

Agraïm la col·laboració desinteressada en els treballs d'excavació de totes les persones que a continuació relacionem:

- Sr. Salvador Palau Rafecas, "Galo".
- Sr. Joan Duch i Esplugas.
- Sr. Martí Sendra i Auberni.
- Sr. Toni Rius i Carrasco.
- Sr. Josep Mª Carreras i Tarragó.
- Sra. Maite Velayos i Esplugas.
- Srs. Jordi i Josep Riba Rafegas.
- Sra. Mercè Esplugas i Solano.
- Sr. Jordi Gassó i Chumillas.

ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE SANTA COLOMA DE QUERALT

(Conca de Baberà)

INTRODUCCIÓ

En el material estudiat hem pogut determinar la presència de set individus: cinc adults, un juvenil i un nounat. Només dos dels adults conservaven restes del crani, i només un de l'esplactocrani. Això no ens ha permès de fer un estudi mètric molt acurat, malgrat que hem intentat prendre el major nombre possible de mesures estàndarts (segons la tècnica de Martin), a fi que en un futur es puguin integrar aquests individus dins d'una població més gran.

Hem complementat aquesta memòria amb l'estudi de les possibles patologies a càrrec del Dr. D. Campillo.

Volem agrair a la Dra. Margarida Genera la possibilitat que ens ha donat de realitzar aquesta memòria i al Dr. Campillo la seva col·laboració en l'apartat de patologies.

SCQ - 1:

Individu de sexe femení, diagnosticat per la morfologia del sacre. Per la morfologia de la sínfisi pública, es calcula una edat de 30 a 39 anys, ja que es troba entre les fases VI i VII de la classificació de Mc.Kern i Stewart '57 (W.M. KROGMAN and M.Y. ISCAN, 86).

Aquest individu només conservava restes de postcranial; fragments de vèrtebres, ossos del peu, costelles, escàpula, clavícula, esternó, sacre i part del coxal dret. També hi ha la meitat superior del fèmur dret, l'húmer dret, radi dret sense l'epífisi proximal i cúbit dret amb les epífisis incompletes.

L'alçada ha estat calculada amb les fórmules de Pearson. La mitjana del fèmur, húmer i radi dona 153 cm.

SCQ - 1a:

Entre les restes de SCQ-1 s'han trobat fragments d'un nounat, l'edat del qual ha estat diagnosticada per la presència de la corona d'un i¹ a mig formar. Hi ha restes del crani i d'ossos llargs del costat dret.

Crani quasi complet, encara que hi manquen una part del parietal, els nasals i la zona dels maxil·lars que envolta l'obertura nasal. Pertany a un individu masculí d'edat madura, de 41+12 anys pel grau de sinostosi de les sutures cranials. La morfologia de la sínfisi púbica confirma que es tracta d'un individu madur. Així mateix, presenta el cartíleg tiroideu ossificat, corresponent a la fase 7 segons la classificació de Cerny'83 (W.M. KROGMAN and M.Y. ISCAN, 86). Aquesta fase correspon a una edat entre 48 i 53 anys; s'observa que està ossificat el procés paramitjà, que es comença a desenvolupar la finestra posterior i el procés mitjà, però la branca superior encara està oberta.

El sexe ha estat diagnosticat per la morfologia de la pelvis i confirmat per la morfologia cranial, malgrat que les línies crotàfites estan poc marcades i el frontal és vertical. La glabella i l'ini tenen un valor de 4 a l'escala de Broca. Presència d'un fort relleu supramastoideu.

És mesocrani, ortocrani en forma lateral i metriocrani en forma posterior. En forma superior és ovoide i en forma posterior té una aparença domiforme. Lleugerament fenozigus. Presenta una sutura metòpica en part obliterateda en el terç anterior. El pterion té forma de K i apareix un foramen obèlic dret.

Les característiques cranials de l'individu no semblen molt representatives de cap tipologia en concret. Comparat amb les sèries masculines de romans de Tarragona (PONS, 49) i de medievals de Catalunya (VIVES, 87), s'observa, malgrat no ser estadísticament significatiu, que la majoria dels seus valors estan més propers a les mitjanes de la sèrie romana que a les de la sèrie medieval, la major part de la qual cal recordar que prové del nord de Catalunya.

La cara és alta i estreta (hiperleptena), l'espina nasal molt prominent. El paladar és profund i trobem un lleuger prognatisme alveolar. Òrbites altes (hipsiconques), amb dos foràmens supraorbitaris a l'esquerra i un a la dreta.

Es conserven totes les dents de l'hemimaxil·la dreta i l'I¹ esquerra. El M² d va caure en vida i el M¹ d presenta una càries profunda a la cara distal de la corona. També té una petita càries en la cara oclusal del M³. Les dents de l'hemimaxil·la esquerra es van perdre post-mortem. El desgast per incisius, canins i premolars és de 3 a l'escala de Molnar, pel M¹ és 4 i pel M³ és 2 (MOLNAR, 71).

Del postcranial hi ha l'húmer, el radi i el cúbit drets complets, la meitat superior del cúbit esquerra, restes de l'epífisi proximal de l'húmer esquerra i la tibia dreta. La pelvis està quasi completa.

L'alçada estimada és de 165 cm. (húmer i radi).

S'observa un fragment de l'esternó amb l'apòfisi xifoïdes ossificada.

PATOLOGIA: a la cara interna del frontal s'aprecien una quantitat anòmala de fosses de Pacchioni, malgrat que no es pot descartar completament que es tracti d'un procés tumoral (meningioma).

SCQ - 3 :

Neurocrani pràcticament complet. Correspon a un individu madur de sexe femení, amb una edat estimada per sutures cranials de 52±12 anys.

Presenta caràcters femenins; com un frontal vetical, mastoides petites però prominents, absència de crotàfites i línies nucals marcades. L'ini és 0 i la glabella 2 a l'escala de Broca.

En norma superior és ovoide, en norma posterior lleugerament bombiforme. El pterion té forma d'H. Presència de dos tubercles precondilars i de dos forams supraorbitaris a cada costat.

És mesocrani; en norma lateral i posterior baix (camecrani i tapinocrani). Sembla correspondre a un individu típic de la tipologia mediterrània gràcil.

La mandíbula és curta (braquignata) i molt gràcil, en part perquè havia perdut en vida el M₁ i M₂ esquerres i el P₄, M₁ i M₂ del costat dret, reabsorbint-se completament els alvèols. Només es conserva el M₃ e, els dos canins i el P₃ d. Els altres s'han perdut post-mortem. El mentó és prominent i les insercions musculars febles.

El desgast en l'escala de Molnar és 2 pel M₃ i el P₃, i 3 pels canins (MOLNAR, 71).

Del postcranial trobem fragments dels húmer, radis i cúbits, i la meitat superior del fèmur dret. L'alçada estimada a partir del fragment de fèmur que es conserva, oscil·la entre 153 i 157 cm. (STEELE, G. and T.W.MCKERN, 70).

PATOLOGIA: Presència d'una intensa degeneració artròsica en diferents vèrtebres, amb una important corona osteofítica.

SCQ - 4:

Individu juvenil, de sexe indeterminable. L'edat màxima possible és de 17 anys, perquè encara no tenia les epífisis distals dels fèmurs i de les tíbies soldades.

Només hi ha restes de les extremitats inferiors: ossos del peu, epífisi proximal del fèmur esquerre, tíbia dreta i fragments de l'esquerra i diàfisis dels peronés.

SCQ - 5:

Individu adult de sexe masculí, amb una edat de 35-39 anys, calculada a partir de la símfisi púbica (fase VII, Mc.-Kern i Stewart, 57).

Del postcranial hi ha: els fèmurs, les túbies, fragments dels peronés, radi dret sencer i radi i cúbit esquerre incomplets. També hi ha restes de pelvis. Alçada estimada en 155 cm. (túbia, fèmur i radi).

PATOLOGIA: Presenta un gran procés artròsic en l'articulació del colze esquerre, que ha excavat la cara externa de la tròclea de l'húmer i la fossa semillunar del cúbit. Això pot estar relacionat amb una hiperactivitat amb aquest braç.

SCQ - 6:

Individu adult de sexe masculí. El sexe ha estat determinat per la gran robustesa del fèmur i de la línia aspra.

Del postcranial tenim les túbies completes, la meitat inferior del fèmur esquerre i l'epífisi distal del fèmur dret. També hi ha restes d'ambdós peronés. Alçada estimada en 157 cm. (túbia).

PATOLOGIA: Té una probable fractura de l'epífisi proximal del peroné dret, possiblement molt antiga.

Caràcters mètrics del crani

	<u>SCQ-2</u>	<u>SCQ-3</u>
Longitud màxima:	186	175
Longitud base:	104	96
Amplada màxima:	145	138
Amplada frontal min.;	100	99
Amplada frontal màx.:	126	123
Amplada biastèrica:	107	113
Altura basio-bregma:	138	120
Altura auricular:	116	105
Circumferència total:	538	503
Arc transversal:	322	302
Arc sagital total:	390	346
Arc sagital frontal:	137	126
Arc sagital parietal:	127	117
Arc sagital occipital:	124	110
Arc sagital escama occ.:	72	63
Corda sagital frontal:	116	110
Corda sagital parietal:	113	106
Corda sagital occipital:	99	91
Corda sagital escama occ.:	68	59
Capacitat:	1514'6	1264'0
Capacitat auricular:	1501'2	1247'3
Long. cara:	97	
Amplada cara:	138	
Altura cara superior:	83	
Amplada òrbita:	43	
Altura òrbita:	39	
Amplada interorbitària:	26	
Amplada biorbitària:	101	
Altura nasal:	61	
Amplada bicondílea:		118
Amplada bigoníaca:		87
Altura símfisi:		26
Altura branca mandibular:		57
Angle mandibular:		127°
Long. màx. mandíbula:		99
Long. cos:		69

Índexs.

Cefàlic:	77.95	78.85
Vèrtico-longitudinal:	74.13	68.57
Vèrtico-transversal:	95.17	86.95
Aurículo longitudinal:	62.36	60
Aurículo transversal:	80	76.08
Mig d'altura:	83.38	76.67
Mig d'altura auricular:	70.09	67.09
Transverso-frontal:	79.36	80.48
Transverso-fronto-parietal:	68.96	71.73
Sagital frontal:	84.67	87.30
Sagital parietal:	88.97	90.59
Sagital occipital:	79.83	82.72
Sagital escama occ.:	94.4	93.65
Facial superior:	60.14	
Orbitari:	90.69	
Interorbitari:	25.74	
Mandibular:		83.89
Gnàtic:	93.26	

Caràcters mètrics post-craneal

Húmer

	<u>SCQ-1</u>	<u>SCQ-2</u>	<u>SCQ-3</u>	<u>SCQ-5</u>
Long. màxima:	288	327		
Long. fisiològica:	285	320		
Perímetre mínim:	56	69	53	55
Diàmetre min. al mig:	15	20	15	15
Diàmetre màx. al mig:	19	22	19	17
Índex de robustesa:	19'44	21'10		
I. Platimetria:	78'94	90'90	78'94	88'20

Radi

Long. màxima:	216	244		207
Long. fisiològica:	211	238		199
Perímetre mínim:	39	45	35	39
Diàm. màx. trasnver. mig:	14	17	11	17
Diàm. màx. ant-post. mig:	10	12	10	10
I. Robustesa	18'05	18'44		18'84
I. Planimetria	71'42	70'58	90'9	58'82

Cúbit

Long. màxima:				
Long. fisiològica:		232		
Perímetre mínim:	33	39	28	38
Diàm. transversal mig:	11	13	10	11
Diàm. ant-posterior mig:	14	15	13	12
Diàm. sota escotadura radi				
transversal:		21	15	16
ant-posterior:		26	20	19
I. Platimetria:	78'5	86'6	76'92	91'6
I. Platolènia:		80'7	75	84'2

Tíbia

	SCQ-5		SCQ-6	
	D	E	D	E
Long. màxima:	318	317		328
Perímetre:	64	66	75	74
Diàm. al forat nutrici				
transversal:	19	19	24	24
ant-posterior:	27	29	33	31
I. Cnèmic:	70'37	65'51	72'72	77'41
I. Robustesa:	20'11	20'82		22'56

Fèmur

Long. màxima:	412	405	
Long. fisiològica:	405	400	
Perímetre al mig:	76	76	91
Diàm. sota trocanter major			
transversal:	30	30	
ant-posterior:	24	23	
Diàmetre al mig			
transversal:	24	23	23
ant-posterior:	23	24	30
I. Robustesa (Frassetto):	18'76	19	
I. Platimetria:	80	76'66	
I. Pilàstric:	95'83	104'3	130'43

Carles LALUEZA.

Santiago GIMÉNEZ.

Bibliografia

BROTHWELL, D.R. (1981). - "Digging up bones". British Museum (Natural History) Londres.

CAPECHI, V. & P. MESSERI (1979). - "Antropologia". Societ  Editrice Universo.

KROGMAN, W. M. & M. Y. ISCAN (1986). - "The human skeleton in forensic medicine". Charles C. Thomas Publisher.

MOLNAR, S. (1971). - "Human tooth wear, tooth function and cultural variability". Am. J. Phys. Anthrop., 34: 175-190.

OLIVER, G. & DEMOULIN (1978). - "Practique Anthropologique". Universit  Paris VII.

PONS, J. (1949). - "Restos humanos procedentes de la Necr polis de Tarragona y Amp urias (Gerona)". Trabajos de Antropologia. VII: 19-206.

STEELE, G. & T. W. MCKERN (1969). - "A Method for Assessment of Maximum Long Bone Length and Living Stature from Fragmentary Long Bones". Am. J. Phys. Anthrop., 31: 215-228.

VIVES, E. (1987). - "Contribució al coneixement dels enterraments medievals a Catalunya i regions limítrofes". Tesi doctoral.